

INGA STABAN

lâissvâs
kalinâi

ROMANAS

Alma littera

Gelbėtojas

PASKUTINĖS VASAROS DIENOS šiluma nelepino. Greičiau jau buvo panašios į rūsčiaveidį rudenį. Sunkus apniukęs dangus saulei neleido nė nosies iškišti. Reikėjo kažkur pasislėpti nuo įkyrios darganos. Tą lemtinę vakarą, kai laisvam mano gyvenimui atėjo galas, sėdėjau pačioje niūriausioje kavinukėje, kokia tik yra pasaulyje. Dargana už lango buvo virtusi plieniniu lietumi, negailestingai pūtė atšiaurus vėjas. Gūžiausi prie nuzulinto staliuko kampe ir dėjausi gerianti kavą, antraip mane iš čia būtų išprašę. Tai buvo už paskutinius sugraibytus centus pirкта kava ir jau seniai išgerta. Tačiau nesinorėjo palikti šios kad ir neįdomios, vis dėlto užuovėjos. Užuovėjos nuo tamsios nakties ir pilko lietaus. Sėdėjau ir mąščiau. Apie išsvajotąją laisvę. Laisvę elgtis ne pagal normas ir vyresniųjų standartus. Laisvę gyventi nevaržomai. Ir ką ji man davė? Kokią pamoką? Kad ji tėra mitas. Ta laisvė. Jei nori gyventi

kaip žmogus, ne tik egzistuoti, turi paisyti visuomenės normų. Antraip laukia tremtis. Už žmogiško supratimo ir atjautos ribų. Stengiausi prisiminti, kur ir kada užsikrėčiau tuo nenumaldomu laisvės troškuliu.

Močiutė Bernadeta buvo išvaizdi, tačiau itin griežta. Viena išaugino du sūnus ir dukterį: vyras mirė nuo plaučių ligos, kai jaunėliui tebuvo trys mėnesiai. Todėl ji taip ir nepažino, o gal nenorėjo pažinti, tikros meilės. Nors aplink sukosi keli vyrukai, nepageidavo „dar vieno veltėdžio“ namie. Kai mano mama, o jos netikėlė duktė – nes „pasigavo“ mane, – žuvo avarijoje, ji paėmė mane auginti. Auklėjo griežtai, kad nenuėičiau mamos keliais. Griežtumas pasireiškė tuo, kad niekur negalėjau išeiti, nei su draugėmis į kiną, nei į lauką pažaisti, ką jau kalbėti apie pasimatymus su berniukais. Taip ir augau vieniša savo kiaute. Kasdienybę praskaidrindavo tik knygos, tad jų skaičiau milžinišką kiekį. Gerai dar, kad leisdavo į biblioteką. Tiksliau, vesdavosi. Laimė, nors į mokyklą nelydėjo, bendramoksliai būtų pirštais užbadę. Užtat namie galėjau daryti, ką noriu. Pasakydavau, kad ruošiu pamokas, ir močiutei to užtekdavo. Nors prie pamokų kartais net neprisiliesdavau.

*Taigi, augau kaip laukinukė akyloje močiutės ir jos bičiulių – visažinės Genės bei verkšlenės Zinai-
dos – apsuptyje. Neturėjau nė vienos draugės. Nebu-*

vo su kuo pasikalbėti nei apie patinkančius berniukus, nei apie iškilusią grėsmę gyvybei – mėnesines; močiutei ši tema, aišku, buvo tabu. Kai baigiau pagrindinę mokyklą, „gerosios tetulytės“ patarė močiutei dar geriau mane prižiūrėti ir tik neleisti į profesinę. Beprotiškai ten veržiausi, norėdama ištrūkti iš močiutės kalėjimo.

Buvo dar nepraėję migravimo Lietuva–Lenkija ir atvirkščiai laikai. Su patalynės ir kitokių gėrybių prigrūstais krepšiais ankstų rytą lietuviai visuotinai traukdavo į neseniai buvusią nelabai prieinamą Lenkiją, o vakare ar kitą dieną grįždavo su ištuštintais nešuliais, užtat pasunkėjusiom nuo dolerių piniginių. Nors ne visiems pasisekdavo, prisidurti prie varganų pajamų nutarė ir Bernadeta su draugėmis. Tačiau kas saugos mane? Akylosios tetos nusprendė, kad teks imti drauge: bus saugiau, nei palikti vieną, ir naudos daugiau, galėsiu ką nors panešti. Apsikamšyti cigarečių pakeliais griežtai atsisakiau, tad pasitenkino įkišusios man į krepšį su patalynės komplektais keturis butelius degtinės. Į stotį kulniavau lyg į sušaudymą.

Suvalkai neatrodė didelis miestas, bet vėliau paaiškėjo, kad jame pasiklysti galima. Arba dingti be pėdsakų. Net dabar nežinau, kas mane patraukė kulniuoti toliau nuo turgaus, nors rūpestingoji močiutė leido tik į tualetą. Kaip tyčia atsirado daug

pirkėjų, ir nei ji, nei viena iš kitų dviejų mano sar-
gybinių negalėjo manęs palydėti. Tik įsivaizduoti
galėjau, nors irgi nelabai, ką jos darė susizgribusios,
kad manęs jau ilgai nėra. Bet man tai ir nerūpėjo.
Nuėjusi už turgaus ir perėjusi kelias gatves pajutau,
kad galiu nevaržomai kvėpuoti. Tuomet šovė mintis:
kaip gera būti laisvai, eiti, kur nori, daryti, ką nori.

Nepamenu, kiek laiko slampinėjau gatvėmis, gal
valandą dvi, bet kai panorau, tiksliau – pajaučiau pa-
reigą, grįžti, kelio atgal nežinojau. Klausti nedrįsau,
nemokėjau kalbos, tad ėjau toliau. Sutekus priėjau
kažkokią bažnyčią ir pasislėpiau už kolonos; susirie-
čiau į kamuoliuką ir prisidengiau megztiniu. Ačiū rū-
pestingajai močiutei, kad privertė jį pasiimti: „Rytai ir
vakarai šalti, kas, kad dieną kepina, užsirišk ant juos-
mens, netrukdy.“ Bandžiau užmigti, bet lengva ne-
buvo: atvira erdvė, visokie miesto garsai. Nors nebuvo
ir baugu, gal drąsiau jaustis padėjo ryški pilnatis.

Buvau jau užsnūdusi, kai kažkas palietė petį. Lyg
išgąsdinta stirna pašokau, bet mieguista nesusigau-
džiau. Kas tai? Kur aš? Pakėlusį akis pamačiau be-
sišypsantį bedante burna senelį. Jis kažką sakė, bet
nesupratau, tik mataravau galvą į šonus. Pamačiau,
kad laiko ištiesęs didelį kartono gabalą ir nušiurusią
antklodę. Buvau labai sujaudinta tokio dosnumo.
Kitomis sąlygomis tos aptrintos, skylėtos antklodės iš
benamio nė pirštu nebūčiau palietusi: močiutė mokė

švaros ir griežtos higienos. Tačiau dabar, kai kūną kaustė nakties vėsa ir dėl nepatogios padėties varstė diegliai, paėmiau tą atkištą skarmalą su didžiausiu džiaugsmu. Patiesiau kartoną ir išsitiesiau – pasaka. Užsiklojau paskolinta antklode – visai rojus. Užmigau, akies krašteliu spėjusi pamatyti, kaip valkataujantis senelis prigulė netoliese.

Ryte pabudusi, nors dar tik aušo, senelio neradau. Ką daryti su jo gėrybėmis? Juk netąsysis su savimi. O išmesti nekilo ranka – jos gi ne mano. Pagalvojusi susukau antklodę, sulenkiau kartoną per linkį ir padėjau šalia bažnyčios laiptų. Kai grįš, seneliukas ras savo turtą. Dabar mane kankino kita bėda: kur rasti tualetą? Žinojau, kad yra turguje, bet neprisiminiau, į kurią pusę eiti. Vakar vakare mažą reikaliuką atlikau netoli krūmų, bet dabar švinta, gali kas pamatyti. Nors kas čia matys, nebent tas seneliukas vaikšto aplinkui. Kaip tariau, taip padariau. Matė kas ar ne, bet man palengvėjo. Tačiau tualetą rasti reikia: o jei užsimanysiu ko daugiau? Nors mažai tikėtina. Jau senokai burnoj nieko neturėjau. Bet ar žinai, žmogus, savo kūno pokštus. Pagalvojau apie maistą, ir mano pilvas suurzgė. Pinigų nė gramo, ką reikės valgyti? A, turiu kelis zlotus, tik nežinia, ką galiu už juos nusipirkti. Bet kiti išgyvena... Susiglosčiau ranka plaukus ir nuėjau gatve, kur, mano manymu, turėčiau rasti ko nors užkąsti.

– Ar dar norėsite ko nors? – nelabai mandagiai, net irzliai, nutraukė mano prisiminimus priėjusi jaunutė padavėja. – Jei daugiau nieko nepageidausit, norėtu-me, kad užleistumėte vietą kitiems lankytojams.

Apsidairiau. Laukiančių mano vietos lankytojų nebuvo. Staliukai irgi ne visi užimti. Tad išdrišau pa-prieštarauti:– Ir kam gi turėčiau tą vietą užleisti? Ar pati norite į ją atsisėsti?

– Prašyčiau be ironijos, panele... ponია. Mūsų įs-taigos tokios taisyklės, kad klientas, baigęs valgyti ar gerti, negali sėdėti ilgiau kaip valandą.

– Ir kur jūsų tos taisyklės užrašytos? – nesutrikau, nes puikiai žinojau, dėl ko esu vejama: išprašydami mane, jie tikisi, kad dar ką nors užsisakysiu, tegu tą patį puodelį kavos. Mielai tai būčiau padariusi, bet ne-turėjau už ką.

Padavėja išraudo. Tikriausiai tarp jos klientų dar nepasitaikė tokių nesupratingų žmogystų kaip aš. Kitu atveju gal ir man pačiai nesmagu būtų buvę žiū-rėti, kaip ji kankinasi, bet dabar, stumdama laiką, mė-gavausi jos sutrikimu.

– Na... tokios vidaus taisyklės, – ėmė dairytis pa-galbos.

– Tai jau girdėjau. Norėčiau pamatyti raštišką jų formą, – paprašiau, o pamačiusi, kad ji neteko žado, pridūriau: – Gal galite pakviesti vadybininką ar kokį atsakingesnį asmenį?

Padavėja kulkos greičiu nėrė prie baro ir kažką pasakė barmenui. Netrukus sulaukiau jo vizito.

– Ponia... – griežtokai pradėjo.

– Panelė, – pataisiau lediniu balsu. – Ar jūs čia vyriausias? – perėmiau iniciatyvą.

– Ne, bet taip vėlai vadovų nėra, patys turime spręsti nesusipratimus.

– Vadinasi, aš nesusipratimas, todėl nusprendėte mane išstumti į bjaurią darganą, nors esu sutarusi čia susitikti.

– Atleiskite, aš... mes nežinojom, kad jūs ko nors laukiate, – suskambo atsiprašymo gaidelė. – Jūs taip ilgai sėdite, – atmiešė ją nepasitikėjimu.

– Nežinojau, kad sėdėti ir laukti negalima, – sušvelninau toną ir aš. – Atvykau iš kito miesto ir atėjau per anksti. Nenumaniau, kad tai sukels keblumą.

– Atleiskite, – nepatenkintas burbtelėjo, linktelėjo man ir nukaukšėjo prie baro; kažką pakuždėjo padavėjai, pamatęs, kad žiūriu į jį, nususuko.

Jaučiausi laimėjusi, tegu ir neilgam. Vis tiek netruks įsitikinti, kad į pasimatymą su manimi niekas neskuaba. Abu toliau varstė nepatikliais žvilgsniais. Tokių žvilgsnių gyvenime mačiau begalę.

Pirmą kartą tokiais nepatikliais žvilgsniais mane sutiko Suvalkų pardavėjos, užklupusios prie durų dar gerokai prieš atidarant parduotuvę. Kai ją ra-

dau ir įsitikinau, kad čia parduodamas maistas, ėmiau laukti prie užrakintų durų. Tapau pirmąja to ryto pirkėja. Matyt, joms labai nepatikima. Gal jos mane kiaurai matė? Gal matė, kad mano kišėnėje tėra keli zlotai, už kuriuos nieko nenupirksi? Ilgai vaikščiojau tarp lentynų tarsi negalėdama apsispręsti. Į parduotuvę atėjo daugiau žmonių, ir nepatiklios pardavėjos buvo priverstos retkarčiais žvilgtelėti į kitus. Nutaikiusi akimirką ir nemačiom apsidairiusi, pasikišau vieną bandelę po megztiniu, o kitą paėmiau į ranką ir priėjau prie kasos sumokėti. Žinojau, kad tai negerai – kad tai vagystė, tačiau alkis nugalėjo. Pardavėjos žvilgsnis mane gręžte gręžė, bet jį atlaikiau! Ir tų nepažįstamų pinigų zlotų pakako. Turėjau net dvi bandeles. Vieną vos išėjusi iš parduotuvės sudorojau. Antrą pasilikau pietums. Gerai būtų atsigerti, tik ko? Kadangi buvau laisva kaip paukštė ir laiko turėjau į valias, nutariau paieškoti kokios nors įstaigos, ten tikrai bus tualetas. Su prausykle, su vandeniu. Po kelių nesėkmingų mėginimų aš jau prausiau nedorą veidelį ir vagilės rankas kvepiančiu muilu, džiovinau po džiovintuvu. Kadangi lenkiškų iškabų nesupratau, tai ir nežinojau, kur pakliuvau. Solidi įstaiga, bet manęs ten įeinančios niekas nestabdė. Patogiai atlikusi gamtos reikalus ir atsigėrusi, prisipyliau radusi tuščią butelį vandens ir jau ketinau palikti šį

patogų kampelį. Bet įėjusios kelios čiauškančios poniotės privertė mane pasislėpti vienoje kabinų. Visai nebloga slėptuvė, pamaniau, galėčiau praleisti visą dieną, o gal ir naktį. Tik ar čia laisvė? Uždarytai uostyti ne pačius aromatingiausius kvapus, klausyti ne pačių maloniausių garsų, tegu ir gamtiškų. Grįšiu čia vakarop – jei pasiseks, turėsiu kur naktį praleisti. Tik reikia įsiminti, kur tai, ir toli nenuklysti. Ir man pasisekė! Vakarop vėl įslinkau niekieno nepastebėta. Kodėl kiti benamiai nesugalvoja čia praleisti nakties? Juk visi patogumai: tualetas, prausyklė, nereikia bijoti nei vėjo, nei lietaus, nei chuliganų, nei policijos. Na, valgyti čia negausi, bet vandenėlio gerti iki soties gali. Kai įstaigoje viskas nutilo, išlindau iš kabinos, pasiklojau megztinį ant grindų ir atsiguliau. Kaip gera ištiesti kojas visą dieną vaikščiojus! Atsigulusi stengiausi įsiklausyti, ar neišgirsiu žingsnių. Juk sargas turi būti. Buvo ramu, ir nepajutau, kaip užsnūdau.

Prižadino šiurkštus vyro balsas. Ką jis čia sako? Nieko nesupratau. Nudiegė mintis: vėl turėsiu miegoti lauke. Ir vandens į buteliuką neprisipyliu. Ak, kodėl nenumačiau tokios baigties ir nepasiruošiau. Atsistojusi ir pasiėmusi megztinį, ketinau praeiti pro vyrą, bet jis mane suėmė už rankos ir neišleido. Veltui nerimavau, kad teks nakvoti gatvėje, praleidau naktį policijos nuovadoje.

*Kai mane vežė namo, nerimą kėlė mintis, kad
močiutė Bernadeta visai pasius. Uždarys mane san-
dėliuke, jau ne kartą žadėjo.*

Pakirdusi iš prisiminimų pakėliau galvą ir pama-
čiau, kad barmenas kažką sušnibždėjo padavėjai. Ši
nedrąsiai jau sėlino manęs link. Kai buvo visai čia pat,
už jos išdygo kokių trisdešimties metų vyras.

– Labas, – šūktelėjo, – pagaliau tave pamačiau! Kaip
aš tavęs anksčiau nepastebėjau? – mirktelėjo sąmoks-
liškai.

Akimirką sutrikau, bet įsitraukiau į žaidimą.

– Ir aš maniau, kad jau neateisi, – atsidusau, nors
puikiai mačiau, kad šis, kaip pirma pasirodė, neišvaiz-
dus vyras jau senokai kiūtojo prie staliuko netoli baro.
Padavėja stovėjo netekusi žado, tad nutariau jai padė-
ti: – Manęs vėl varyti atėjo.

– Tave varė? – pasisuko vyras į padavėją. – Tokią
moterį? Kaip jūs galite vyti, ar nežinote, kas ji?

Iš arti jis neatrodė toks negražus, buvo visai simpa-
tiškas. *Ryžas plikis* – taip mintyse jį praminiau – buvo
mėlynų gilių akių, kurios veidui suteikė neapsakomo
patrauklumo ir gožė ilgoką nosį. Kiek aukštesnis nei
vidutinio ūgio, tamsiai mėlynais džinsais ir juoda
striuke. Eilinis vyrukas. Ir visai ne rusvaplaukis, ma-
tyt, taip pasirodė nuo krintančios į galvą šviesos.

– Ne, aš... mes... ketinau paklausti, ar nieko nerei-
kia, – čia rauda, čia balo padavėja.